

Al enkele jaren kijken wij met grote interesse naar natuur op binnendijken op de Zuid-Hollandse eilanden. Dat begon aanvankelijk met als invalshoek de dijkvegetatie. De schoonheid zit vaak in de eenvoud, met alledaagse kruiden zoals paardenbloem, madelief, paarse dovenetel of rode klaver, die lokaal zo talrijk groeien dat ze een dijklichaam kleuren. Massale bloei is in ons moderne landschap helaas een zeldzaam verschijnsel geworden, maar op enkele dijken dus nog te bewonderen. Dat binnendijken ook zeer waardevol kunnen zijn voor insecten bleek in 2017, toen we de kraagbloedbij herontdekten op een dijk in Rhoon (Slikboer & Zeegers 2018). Deze nestparasiet (koekoeksbij – ze legt haar eitjes in het nest van een andere bij) was in het verleden bekend uit Zuid-Limburg maar werd inmiddels als uitgestorven beschouwd. In het volgende jaar vonden we op een andere dijk iets verderop de zwarte bloedbij, eveneens een nestparasiet die maar van enkele plaatsen in het zuidoosten van het land bekend was. Nestparasieten, zeker de zeldzame soorten, duiden op een stabiele en grote gastheerpopulatie. Op dezelfde dijk werden ook voor Zuid-Holland twee zeer zeldzame snuitkevers en een nieuwe soort kaphoewagen (een spinachtige) gevonden.

Naar aanleiding van al deze enthousiasmerende vondsten zijn we in 2019 in onze vrije tijd een verkennend dijkenonderzoek gestart naar wilde bijen, op de eilanden IJsselmonde, Voorne-Putten, Hoeksche Waard en Goeree-Overflakkee (Slikboer & Godijn 2020). Er zijn 14 dijkdelen onderzocht, met een totale lengte van slechts 5,6 kilometer. Daar zagen we maar liefst 83 bijensoorten, een kwart van de Nederlandse bijenfauna. Behalve de grote zeldzaamheden vonden we op de dijken een indrukwekkende diversiteit aan bijen, zowel bedreigd als algemeen, en soms in enorme aantallen. De dijken vormen geschikt leefgebied vanwege de soms massale bloei van voedselplanten, maar zeker ook vanwege de ijle vegetatie waar ondergronds nestelende bijen eenvoudig toegang tot de bodem hebben om er een nest in te graven. Zo vonden we ook op dijken met weinig bloeiende planten soms toch grote aantallen bijen.

We realiseren ons nu dat de dijken voor fauna een sterk ondergewaardeerd landschapselement vormen, dat grote ecologische kansen biedt. Dat inzicht gaf de doorslag om een formeel project op te zetten: 'Rijke Dijken van de Delta'. We konden aan de slag dankzij financiële bijdragen van het Prins Bernhard Cultuurfonds, Zabawas, Dioraphte, het WNF, Provincie Noord-Brabant, Waterschap Brabantse Delta en eigen bijdragen van onze stichtingen. Het tweejarige project (2020 & 2021) richt zich op de inventarisatie van wilde bijen en diverse andere insectengroepen op dijken in het gehele deltagebied, dus Zeeland, Zuid-Holland en West-Brabant.

In 2020 viel al direct een aantal dingen op.

Allereerst waren de soortenrijkdom en de aantallen bijen plaatselijk bijzonder hoog. Een aantal schaarsere soorten zagen we opvallend veel op de dijken, zoals de weidebij, roodbruine groefbij en bonte wespbij. Dat lijken typische dijkbijen te zijn. Bijen zijn warmteminnend en veel soorten hebben dan ook een voorkeur voor taluds, vanwege

De Scharrezeedijk bij Scheelhoek (Stellendam) Foto: Niels Godijn

de snel opwarmende bodem en het gunstige, droge microklimaat. De zuidhellingen van dijken zijn voor deze soorten aantrekkelijk leefgebied. Ook andere bodemnestelende insecten zoals graafwespen zijn veelvuldig op dijken te vinden, evenals graslandminnaars zoals sprinkhanen en dagvlinders. Juist de insecten die in het agrarisch landschap grotendeels verdwenen zijn, zijn nog relatief veel aanwezig op dijken.

Een belangrijk doel van het project is om te onderzoeken in hoeverre het beheer de waarde voor fauna bepaalt. Veel dijkenbeheer is juist botanisch gericht, maar dat betekent niet per definitie dat die beheervorm ook gunstig is voor fauna. Anderzijds kan een ogenschijnlijk ongunstig beheer zoals eens per jaar klepelen soms leiden tot ontzettend bloemrijke situaties van ruigtekruiden zoals smeerwortel, witte dovenetel en fluitenkruid, waar het gonst van de hommels. Bovendien lijkt ook de directe omgeving van een dijk de waarde voor fauna te beïnvloeden. Een dijk naast een natuurterrein kan meerwaarde hebben ten opzichte van een dijk omringd door akkers. We hopen dat de resultaten van beide onderzoeksjaren meer inzicht zullen geven in de rol van deze factoren.

Het merendeel van de dijken wordt gemaaid of begraasd. Daarbinnen vallen allerlei gradaties te onderscheiden, van klepelen tot hooien en van jaarrond beweiding tot wisselbeweiding. Op Goeree-Overflakkee zijn de drie onderstaande dijken goede voorbeelden van waardevolle dijken met verschillende vormen van beheer.

Scharrezeedijk bij Scheelhoek (onbekende beheerder).

Deze dijk wordt vrij extensief begraasd door schapen. Er staan niet erg veel bloemen en de aanwezige kruisdistels werden in 2020 afgemaaid. Desondanks zijn hier extreem hoge aantallen bijen aanwezig, nestelend in het warme zuidtalud.

Het zijn vooral de algemene grasbij en de zeldzame donkere rimpelrug. Waarschijnlijk foerageren de bijen in het naastgelegen natuurgebied de Scheelhoek, of wellicht in omringende bermen of slootkanten. Hier wordt duidelijk hoe een op het eerste zicht ecologisch oninteressante (want bloemarme) dijk toch cruciaal kan zijn voor bloembezoekende insecten op landschapniveau. Op de Scharrezeedijk troffen wij tevens een populatie aan van de sterk bedreigde gewone oliekever (Godijn & Slikboer 2020), een steppesoort die zich vanwege het dikke lijfje nauwelijks door hoge vegetaties kan bewegen. Juist die kortgegrasde, schrale vegetatie is hier dus essentieel. Als het beheer hier vanuit botanisch oogpunt zou worden gewijzigd naar hooien zou dat desastreuze gevolgen hebben voor de aanwezige fauna.

Oudlandsedijk bij Ooltgensplaat (Staatsbosbeheer).

Dit is een opvallend structuurrijke dijk dankzij de enorme meidoorns en braamcomplexen. De dijk is in feite een natuurgebied op zichzelf – mede dankzij enkele omliggende groene tuinen – en vormt een soort enclave tussen het akkerland. Ze werd tot voor kort begraasd door koeien; sinds enkele jaren is het beheer aangepast naar hooien. Koeienbegrazing op dijken is vaak erg interessant voor fauna; de beheerwijziging kan dus nadelige consequenties hebben.

Momenteel is de dijk zeer bloemrijk, vooral dankzij algemenere kruiden zoals knolboterbloem, margriet en knoopkruid. Samen met het bloeiend struweel vormen zij een

De Oudelandsedijk bij Ooltgensplaat. Foto: Niels Godijn

uitstekende voedselbron voor talloze insecten, wat zich openbaart in enorme aantallen hommels van tien verschillende soorten waaronder drie koekoekshommels. Voorts veertig soorten solitaire bijen, waaronder fluitenkruidbij, gewone viltbij, vierbandgroefbij en de enige bekende vliegplaats van de breedrandzandbij in Zuid-Holland. Een spectaculaire dijk.

Nieuwendijk bij Goedereede (Natuurmonumenten).

Een buitengewoon bloemrijke hooidijk, aangrenzend aan de Kwade Hoek. In tegenstelling tot voorgaande dijk staat hier nauwelijks houtige beplanting, maar in de omgeving des te meer. De dijk is vermaard als groeiplaats van diverse zeldzame planten. Soorten als beemdtkroon, kattendoorn en grote tijm zijn er zeer talrijk; hun uitbundige bloei trekt flinke aantallen insecten aan. Er vliegt een verscheidenheid aan zeldzame bijen, zoals langsprietwespbij, doornkaakzandbij, donkere zijdebij en blauwe ertsbij. Het is een goed voorbeeld van een dijk die zowel voor flora als fauna erg waardevol blijkt. We concluderen dat op de binnendijken lokaal nog natuurschoon te bewonderen valt dat is overgebleven van de oorspronkelijke rijkdom van ons cultuurlandschap. Zeer plaatselijk zijn op dijken nog relatief intacte gemeenschappen aanwezig van flora en fauna, waar algemene soorten massaal voorkomen en bijzondere en

bedreigde soorten relatief algemeen zijn. Dit soort overblijfselen moet natuurlijk behoord worden van verdere aftakeling. Men dient terughoudend te zijn met het wijzigen van dijkbeheer; ondanks goede bedoelingen kan een wijziging zomaar meer vernietigen dan het oplevert. De dijken zijn essentieel voor het biodiversiteitsbehoud en -herstel in agrarisch gebied, waar zij samen met sloten, oevers en bermen een robuust natuurnetwerk kunnen vormen.

Zie ook: www.bestuivers.nl/dijkenproject
Niels Godijn – Grauwe Kiekendief Kenniscentrum Akkervogels
Linde Slikboer – EIS Kenniscentrum Insecten
Godijn, N. & L. Slikboer. 2020. Oliekevers rond het Haringvliet. Sterna 65: 32-33.
Slikboer, L. & N. Godijn. 2020. Bijen op Zuid-Hollandse dijken. Hymenovaria 21: 67-69.
Slikboer, L. & T. Zeegers. 2018. Kraagbloedbij. Hymenovaria 16: 13-15.

De Nieuwendijk bij Goedereede. Foto: Niels Godijn

Wild port of Europe - De nieuwe wildernis 2.0 -

Het afgelopen jaar hebben we achter de schermen mogen kijken bij de makers van natuurfilm Wild Port of Europe – De Nieuwe Wildernis 2.0. Deze gedramatiseerde natuurfilm gaat over de onverwachte rijkdom, veerkracht en dynamiek van de natuur in het grootste en drukste aaneengesloten transport- en industriegebied van Europa. De makers laten in deze natuurfilm zien hoe bijzonder de flora en fauna is in het havengebied van Nederland waarbij je de spanning voelt tussen de ogenschijnlijke tegenpolen – industrie en natuur. Deze natuurfilm gaat in september 2021 in première!

Fotobekwedstrijd

Naast de film gaan de filmmakers ook een monumentaal grootformaat fotoboek uitbrengen. Bijzonder is dat Kamera Express en de makers van de film nu iedereen de kans geven om met zijn of haar foto een plekje in het boek te krijgen. De wedstrijd loopt van 5 januari tot en met 30 juni en aan het begin van iedere maand maken we een nieuw thema bekend. Die thema's sluiten aan op het onderwerp van de film. We zoeken dus foto's gemaakt door beeldmakers gericht op 'industriële' natuur. Je kunt natuurlijk geïnspireerd door de thema's op pad gaan om je mooiste foto te maken, maar ook je eigen archief foto's die aansluiten op de thema's zijn van harte welkom.

Super gaaf natuurlijk, maar dat is nog niet alles. Want naast de kans die je maakt op een plekje in dit prachtige boek krijgen de winnaars ook een gesigneerd exemplaar van het fotoboek en toegang tot een speciale voorpremière van de film.

Wat moet je daarvoor doen?

- Maak een foto in het thema 'industrie & natuur'. Dit hoeft niet per sé over de havens te gaan. Iedere vorm waarbij natuur samenkomt met industrie is toegestaan. Laat zien hoe de natuur, tegen alle ogenschijnlijke menselijke inbreuken in, met haar dynamiek en kracht in staat is om zich aan te passen en te overleven of zelfs te floreren.
- Deel je foto op Instagram via #KEwildport. Hoe meer likes, hoe groter je kans!
- Of stuur je foto in via het online formulier: <http://kamera.link/Wild-Port-of-Europe>
- Na sluiting van de inzending kiest de jury de beste foto's uit en ontvangen de winnaars bericht.